

Türkiye'nin Egzotik Bitkilerine Bir Katkı: *Sicyos Angulatus* L.

Salih TERZIOĞLU, Rahim ANŞIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Botaniği Anabilim Dalı, Trabzon-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 28.01.1997

Özet: Bu çalışmayla, Doğu Karadeniz Bölgesi'nden (A8 Artvin: Borçka) ilk kez tanımlanan (1) *Sicyos angulatus* L., A7 Trabzon: Yomra, A8 Trabzon: Araklı, Of ve Çaykara yörelerinde de saptanmıştır. Ayrıca yapılan Morfolojik ölçümlere göre geniş bir betimi yapılmıştır. Diğer yandan *Sicyos* L. cinsinin de ilavesiyle değiştirilen *Cucurbitaceae* familyasının cins tanımlama anahtarı İngilizce olarak yeniden düzenlenmiştir.

A Contribution to Exotic Plants of Turkey: *Sicyos Angulatus* L.

Abstract: In this study, a contribution has been made to distribution areas for *Sicyos angulatus* L. as A7 Trabzon: Yomra, A8 Trabzon Araklı, Of and Çaykara in addition to the A8 Artvin: Borçka have been determined previously. Detailed Morphological measurements were presented. Also, key of genus of *Cucurbitaceae* has been ordered and given in English.

Giriş

Sicyos L. cinsinin de ilavesiyle (1) ülkemiz florasında *Cucurbitaceae* familyasına ait 4'ü doğal (*Citrullus* Eckl. & Zeyh., *Ecballium* A. Rich., *Bryonia* L., *Cucumis* L.) ve 5'i de egzotik (*Momordica* L., *Lagenaria* Ser., *Luffa* L., *Cucurbita* L., *Sicyos* L.) olmak üzere toplam 9 cins bulunmaktadır (1, 2).

Sicyos L. cinsinin botanik özellikleri:

Monoik, sülükleri dallanmış otsu bitkilerdir. Sarmal dizili yaprakları lopludur. Erkek çiçekler yaprak diplerinden çıkan salkım, dişi çiçekler ise uzunca bir sapın ucunda toplanmış başçık şeklindedir. Kaliks ve korollalar derince parçalı, stamenler 5 adet, anterler bir başçık halinde birleşmiştir. Meyve sarımsı renkte, 1 tohumlu, birçoğu uzunca bir sapın ucunda küme halinde, üzerleri iğnemsî batıcı tüylerle kaplı ve perikarpı derimsî yapıdadır (3, 4, 5, 6, 7).

Sicyos L. cinsinin Amerika ve Avustralya'nın tropik ve ılıman bölgelerinde yayılan yaklaşık 15 türü bulunmaktadır (8, 9).

Materyal ve Yöntem

Araştırma materyalleri A7 Trabzon: Yomra, A8 Trabzon: Araklı, Of ve Çaykara yörelerinde yayılan *Sicyos angulatus* L. bireylerinden yöntemine göre (10) ve en az ikişer adet toplanıp herbaryum için hazırlanan

örneklerden oluşmaktadır (KATO*: 9600, 10.08.1995, S. Terzioğlu). KATO Herbaryumunda stereoskop altında yapılan incelemeler ve morfolojik ölçümlerle saptanan bu takson Cronquist Yöntemine göre (11) sınıflandırılmıştır. Bu cinsin de ilavesiyle değiştirilen *Cucurbitaceae* familyasının cins tanımlama anahtarı değiştirilerek ve İngilizce olarak sonuç kısmında verilmiştir.

Bulgular

İlgili literatürlerde *Sicyos angulatus* L. olarak belirtilen bu tür, bazı yayınlarda (3, 12) ise *Sicyos angulata* L. olarak geçmektedir.

Bu egzotik taksonun Cronquist yöntemine göre sınıflandırması şöyledir:

Bölüm : *Spermatophyta*

Altbölüm : *Angiospermae*

Sınıf : *Magnoliatae*

Altsınıf : *Dilleniidae*

Takım : *Violales*

Familya : *Cucurbitaceae*

Cins : *Sicyos* L.

Tür : *Sicyos angulatus* L.

Türkiye florası için yeni olan bu türün ülkemizde yayıldığı alanlar Davis'in kare sistemine göre A7 Trabzon

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Herbaryumu, Kuruluş Yılı 1973.

Yomra, A8 Trabzon: Araklı, Of ve Çaykara, A8 Artvin: Borçka (1) karelerinde bulunmaktadır (Şekil 1).

Sicyos angulatus L.'un Botanik Özellikleri

5–8 m.'ye kadar boylanan, sürgünleri oluklu–köşeli, tırmanıcı, tek yıllık bir bitkidir. Sülükler 3–5 kollu, yaprak (5) 7 x 10 (20) cm., 3–5 lopluk ve ince seyrek dişlidir. Erkek çiçekler 10–20 cm. uzunluğunda ve tüylü bir sapın ucunda, salkım ya da yalancı şemsiye şeklinde, kaliks 4–5 mm. genişliğinde, korolla lopları 3–4 mm. uzunluğunda, kirli sarı renkte, yeşil damarlı ve az çok tüylüdür. Lopları üçgen–mızrak şeklinde ve yaklaşık 3–4 mm. uzunluğundadır. Dişi çiçekler küçük başçık halinde ve 3–15 adeti bir araya toplanmışlardır. Açılmayan meyve yumurtamsı–oval, ucu ani daralmış, 10–15 mm. uzunluğunda, üzeri kısa glandlı yün gibi ve de uzunca sert–batıcı dikensi tüylüdür. Sarımsı renkteki meyvelerin herbiri siyahımsı koyu kahverenginde birer tohum bulundurmaktadır. Çiçeklenme Temmuz–Ekim, meyve oluşumu ise Ağustos–Kasım aylarında olur. Doğal olarak Kuzeydoğu Amerika'da (Minnesota, Quebec, Ontario, Güney Florida, Batı Texas, Kansas ve Güney Dakota) yayılmaktadır (8, 13, 14). Bununla beraber, Orta–Güney ve Güney–Doğu Avrupa'nın nemli alanlarında doğallaşmıştır (4).

Tarım arazilerinde tarla bitkileri ile birlikte (Of–Kumluca Köyü, 80 m., Çaykara–Taşören Köyü, 550 m.), deniz kenarlarında, Solaklı deresi boyunca çalı ve ağaçlara tırmanmış olarak (Yomra, Of ve Araklı sahil, 2 m., Çaykara, 360 m.) bulunmaktadır (Şekil 2).

Kanımızca bu tür, yurdumuzdaki yayılışlarında, Avrupa'daki yayılışlarında olduğu gibi doğallaşmış durumdadır.

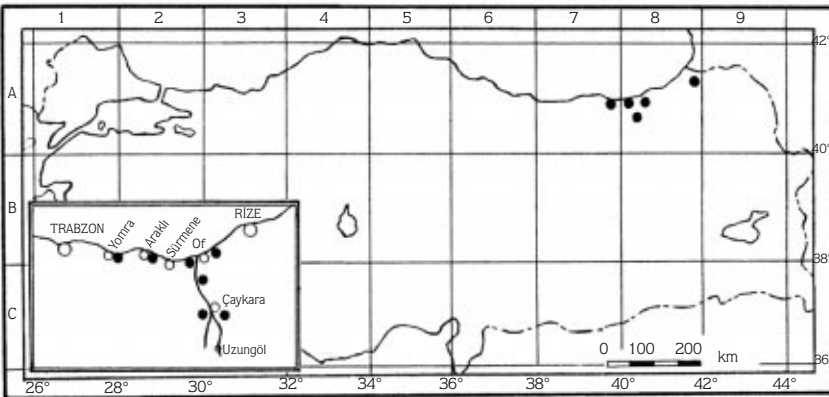
Bu türün birlikte bulunduğu kültür ve doğal taksonların başlıcaları şunlardır:

Kültür taksonları:

Cucumis sativus L.
Cucurbita pepo L.
Cucurbita maxima Duch.
Phaseolus vulgaris L.
Zea mays L.
Allium cepa L.
Allium sativum L.
Allium porrum L.
Lycopersicon esculentum Mill.
Capsicum annum L.
Beta vulgaris L.
Solanum tuberosum L.
Solanum melongena L.
Daucus carota L.
Lactuca sativa L.

Doğal taksonlar:

Alnus glutinosa (L.) Gaertn.
ssp. *barbata* (C.A.Mey.) Yalt.
Hippophae rhamnoides L.
Myricaria germanica (L.) Desf.
Tamarix smyrnensis Bunge
Periploca graeca L.
Clematis vitalba L.
Euphorbia terracina L.
Tagetes minuta L.
Ranunculus ficaria L.
Lythrum salicaria L.
Artemisia vulgaris L.
Cakile maritima Scop.
Polygonum hydropiper L.
Mentha longifolia (L.) Hunds.

Şekil 1. *Sicyos angulatus* L.'un Türkiye'deki yayılışı.

Şekil 2. *Sicyos angulatus* L.'un meyveli ve çiçekli sürgünü (Orijinal; x 1/2).

Sonuç

Bu araştırma makalesiyle A8 Artvin: Borçka yörelerinde olduğu gibi A7 Trabzon: Yomra, A8 Trabzon: Araklı, Of ve Çaykara yörelerinde de *Sicyos angulatus* L.'un doğallaşmış halde yayıldığı saptanmıştır. Bu taksonla Türkiye florasında *Cucurbitaceae*i familyasındaki cins sayısı; 4'ü doğal, 5'i egzotik olmak üzere toplam 9 olmuştur. Bu yeni cinsin de ilavesiyle *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* adlı eserin 4. cildinde yer alan *Cucurbitaceae* familyasının cins tanımlama anahtarında aşağıdaki gibi değişiklikler yapılmıştır:

1. Plant prostrate, without tendrils; fruit hispid, pendulous at the apex of an erect peduncle, when ripe expelling the seeds forcibly through the point of detachment

4. *Ecballium*

1. Plant usually climbing or trailing, with tendrils; fruit not as above

2. Petioles with a pair of lateral glands at junction with leaf-blade

3. *Lagenaria*

2. Petioles without such glands

3. Flower-stalk of male flower bearing a conspicuous green±median bract; petals with an incurved scale at the base; fruit a fleshy capsule, exposing seeds covered in red pulp

1. *Momordica*

3. Flower-stalk without such a bract; petals without scales; fruit a berry or pepo, indehiscent or operculate

4. Anthers united into an oblong head

5. Stamens 5, fruit about 10–15 mm., 1-seeded and densely covered with bristly hairs

9. *Sicyos*

5. Stamens 3, fruit usually a large fleshy gourd with numerous seeds

7. *Cucurbita*

4. Anthers free

6. Petals more than 25 mm., sepals ovate or triangular, 8–12 mm.; fruit dry and fibrous, opening by an apical operculum

6. *Luffa*

6. Petals rarely exceeding 20 mm.; sepals±subulate or dentiform, not exceeding 5 mm; fruit fleshy indehiscent

7. Male and female flowers both usually in racemes or corymbs; fruit small, about 8–10 mm. diam., soft-walled, red or black

5. *Bryonia*

7. Male flowers solitary or 2–8 in small clusters; female flowers solitary; fruits much larger, firm-walled, greenish or yellowish, often mottled

8. Anther-connectives produced beyond the thecae; female flowers without a ring-shaped disc surrounding the base of the style; seeds 2 mm or more thick; leaves deeply divided

2. *Citrullus*

8. Anther-connectives produced beyond the thecae; female flowers with a ring-shaped disc surrounding the base of the style; seeds not exceeding 1.5 mm. in thickness; leaves lobed

8. *Cucumis*

İlgili eserde (2), 4. ve 5. maddelerdeki petallerin ayrı ya da bitişik olma özellikleri *Luffa* L., *Bryonia* L., *Citrullus* Eckl. & Zeyh. ve *Cucumis* L. cinsleri ile *Sicyos* L. cinsinde benzer olduğu için kaldırılmış, anter özellikleri esas alınmıştır. *Sicyos* L. bu özelliğiyle ortak olduğu *Cucurbita* L. cinsinden ise yeniden yazılan yukarıdaki 5. maddedeki özellikleriyle ayrılmıştır. Diğer özellikler ise yeni numaralarıyla aynen verilmiştir.

Kaynaklar

1. Duman, H., Güner, A., A New Record for the Flora of Turkey, TÜBİTAK, Tr. Journal of Botany, 20 (1996) 383–384.
2. Davis, P.H., Flora of Turkey and the East Aegean Islands, 4, Edinburg University (By C. Jeffrey), 200–201, 1972.
3. Komarov, V.L., Flora of the U.S.S.R., XXIV, Moskova–Leningrad, 67–91, 1957. Translated from Russian, Jerusalem, 1972.
4. Tutin, T.G. at all., Flora Europaea, 2, Cambridge at the University Press, 299, 1968.
5. Hutchinson, J., The Genera of Flowering Plants (Angiospermae), II, Dicotyledonaea, Oxford at the Clarendon Press, 411–415, 1968.
6. Rickett, H.W., The Central Mountains and Plains From North Dakota to Oklahoma (Midwest U.S.A.) VI, Mc Gaw–Hill Book Company, Newyork, 541, 1983.
7. House, D.H., Wild Flowers, Macmillan Company, Newyork, 274, 1972.
8. Cornell, D.S. & Cornell, H.B., Aquatic and Wetland Plants of Southwestern U.S., U.S. Government Printing Office, Washington, 1571, 1972.
9. Kartesz, J.T. & Kartesz, R., Synonymized Checklist of the Vascular Flora of the U.S., Canada and Greenland, II, The University of North Carolina Press, 173, 1980.
10. Yaltırık, F., Davis, P.H., Bitki Toplayıcılarına Tavsiyeler, I.Ü. Orm. Fak. Derg. İstanbul, Seri A, 12, 2, 123–127, 1962.
11. Cronquist, A., The Evolution and Classification of Flowering Plants, London, 396, 1968.
12. Jackson, B.D., Index Kewensis (An Enumeration of the Genera and Species of Flowering Plants), Volume II, Oxford Univ. Press, London, 895, 896, 1960.
13. Mann, R.K., Rieck, C.E. & Witt, W.W., Weed Science, 29, 1 (Janurary), U.S.A., 83–86, 1981.
14. Ownbey, G.B., Common Wildflowers of Minnesota, University of Minnesota Press, 159, 1971.

Teşekkür

Literatür taramasındaki yardımlarından ve maddi desteklerinden dolayı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'na ve A.B.D.'den literatür göndererek çalışmamıza yardımcı olan Arş. Gör. Aydın Tüfekçioğlu'na teşekkür ederiz.